

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

มาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด

๑. ส ๑.๑ ม.๖ /๑-๓ วิเคราะห์พระพุทธศาสนาว่าเป็นศาสตร์แห่งการศึกษาซึ่งเน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยกับวิธีการแก้ปัญหา หรือแนวคิดของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด

สาระสำคัญ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการศึกษาที่เน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยกับวิธีการแก้ปัญหาเพื่อการพัฒนาตนได้ถูกต้อง พระพุทธศาสนาสอนไม่ให้ประมาท มุ่งประโยชน์และสันติภาพแก่บุคคล สังคม และโลก

สาระการเรียนรู้

๑. พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการศึกษา
๒. พระพุทธศาสนาเน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยและวิธีการแก้ปัญหา
๓. พระพุทธศาสนาฝึกตนไม่ให้ประมาท
๔. พระพุทธศาสนามุ่งประโยชน์สุขและสันติภาพแก่บุคคล สังคม และโลก

จุดประสงค์การเรียนรู้

หลังจากศึกษาเนื้อหาในหน่วยการเรียนรู้แล้วนักเรียนมีความสามารถ ดังนี้

๑. อธิบายความหมายของการศึกษาในฐานะเป็นศาสตร์แห่งการศึกษาได้
๒. วิเคราะห์การพัฒนาตนตามกระบวนการศึกษาได้
๓. วิเคราะห์พระพุทธศาสนาที่เน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยและวิธีการแก้ปัญหา
๔. วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มุ่งฝึกตนไม่ให้ประมาท และมุ่งประโยชน์สุขและสันติภาพของบุคคล สังคม และโลก

เวลาเรียน

ใช้เวลาในการศึกษา จำนวน ๔ ชั่วโมง

ประวัติและความสำคัญ

พระพุทธศาสนาสอนว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในตนเอง สามารถฝึกฝนพัฒนาตนจากจุดเริ่มต้น ไปจนถึงจุดสูง ด้วยความพากเพียร ด้วยสติปัญญาของตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอกใดๆ มาบันดาล ในการพัฒนาตนนั้น บุคคลพึงปฏิบัติดำเนินตามหลักไตรสิกขา คือ พัฒนาด้านการควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา ให้มีระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนและเอื้ออาทรแก่คนอื่นและสังคมส่วนรวม (อธิศีลสิกขา) พัฒนาทางด้านความเพียรทางจิต สติ สมาธิ เพื่อสร้างจิตให้มีคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพ (อธิจิตตสิกขา) และพัฒนาทางด้านความรู้ ความเข้าใจ ตลอดถึงเจตคติที่ถูกต้อง (อธิปัญญาสิกขา) โดยอาศัยกัลยาณมิตร ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์คอยชี้แนะแนวทางให้คิดเป็นหรือรู้จักคิดวินิจฉัย แก้ปัญหาด้วยเหตุผล ตามขั้นตอนแห่งอริยสัจ ตามนัยนี้จะเห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการศึกษาอย่างแท้จริง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการศึกษา

คำว่า “การศึกษา” มาจากคำว่า “สิกขา” โดยทั่วไปหมายถึงกระบวนการเรียน การฝึกอบรม การค้นคว้าการพัฒนาการและการรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง

การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึงการฝึกอบรมตนให้่องงามใน ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านศีล ด้านจิตใจและด้านสติปัญญา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์เป็นทั้งคนดีและเก่ง

๑ ความหมายของการศึกษาในทัศนะของพระพุทธศาสนา

การศึกษาตรงกับคำศัพท์ภาษาบาลีว่า “สิกขา” แปลว่า การฝึกอบรมตนให้่องงามหรือการพัฒนาตนให้่องงาม ตามหลักพระพุทธศาสนาแบ่งการพัฒนาตนให้่องงามออกเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

๑) การพัฒนากาย คือ การรักษาสุภาพร่างกายให้แข็งแรง มีสุขภาพดี มีความเป็นอยู่ที่ถูกสุขลักษณะ รวมไปถึงการรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุได้อย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์ด้วย เช่น กินอาหารเพื่อมุ่งให้ร่างกายมีกำลัง มีสุขภาพดี มีใช้กินเพื่อความเอร็ดอร่อยหรือเพื่อความหรรษาพุ่มเฟือย ดูโทรทัศน์ก็เพื่อติดตามข่าวสาร แสวงหาความรู้ ส่งเสริมปัญญามิใช่เพื่อมุ่งความเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว หรือเป็นเครื่องมือเล่นการพนัน เป็นต้น

๒) การพัฒนาศีล คือ การควบคุมกาย วาจา ไม่ให้มีพฤติกรรมออกมาในทางเบียดเบียนตนเองและคนอื่น เช่น ทางกาย ก็ไม่ทำร้ายข่มเหงรังแกคนอื่น ทางวาจา ก็ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ที่จะทำให้นคนอื่นเสียหายและเสียประโยชน์ คือให้อยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคม เป็นต้น

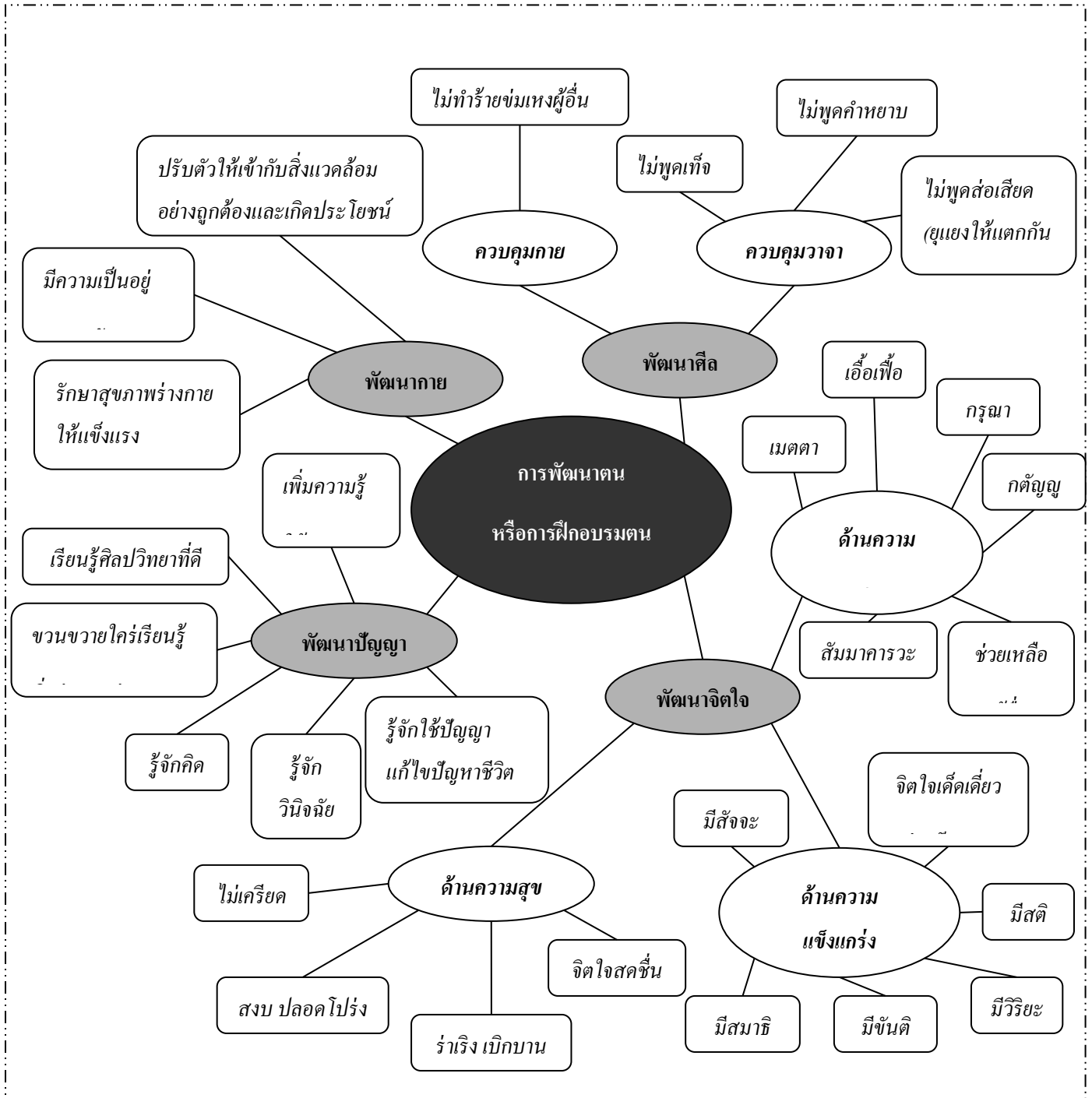
๓) การพัฒนาจิตใจ คือ การทำจิตใจให้มีคุณสมบัติที่ดีงามพร้อมใน ๓ ด้าน คือ

- ๑.๑) ด้านความดี เช่น มีเมตตา มีความรัก ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีความเป็นมิตรไมตรีต่อคนรอบข้าง มีความกรุณาช่วยเหลือเมื่อเห็นคนอื่นมีความทุกข์ มีความกตัญญู มีสัมมาคารวะ เป็นต้น
- ๑.๒) ด้านความแข็งแกร่ง เช่น มีจิตใจที่เด็ดเดี่ยวแน่วแน่ต่อเป้าหมายที่วางไว้ มีสติ (รู้จักยับยั้งชั่งใจ) มีวิริยะ (ความพากเพียร) มีขันติ (ความอดทน) มีสมาธิ (ความตั้งมั่นแห่งจิต) มีสัจจะ (ความจริง) เป็นต้น
- ๑.๓) ด้านความสุข เช่น จิตใจมีความสดชื่น ร่าเริงเบิกบาน สะอาด สงบ ปลอดโปร่ง มีปิติปราโมทย์ ไม่เครียด ไม่กระวนกระวาย ไม่ขุ่นมัวหมองเศร้า เป็นต้น

๔) การพัฒนาปัญญา คือ การรู้จักเพิ่มความรู้ความเข้าใจให้แก่ตัวเอง เริ่มตั้งแต่รู้จักเรียนรู้ศิลปวิทยาที่ดี มีประโยชน์สำหรับการดำรงชีวิต เป็นผู้ชวนขยายใคร่เรียนรู้สิ่งต่างๆ อยู่เสมอ เพื่อก้าวให้ทันความเปลี่ยนแปลงของโลก ตลอดจนรู้จักคิด รู้จักวินิจฉัย รู้จักไขปัญหาในการแก้ไขปัญหาชีวิตด้านต่างๆ เป็นต้น

ใบงานที่ 1 เรื่อง การพัฒนาตนให้องกาม

คำชี้แจงให้นักเรียนเขียนผังมโนทัศน์ แสดงการพัฒนาตนหรือการฝึกอบรมตนให้องกามตามหลักพระพุทธศาสนา



(พิจารณาตามคำตอบของนักเรียน โดยให้อยู่ในดุลยพินิจของครูผู้สอน)

๒ บุรพภาคของการศึกษา

ทางพระพุทธศาสนานั้น แม้จะมีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนให้่องงามในด้านต่างๆ ได้ด้วยตัวเองก็จริง แต่ในกระบวนการพัฒนาตนนั้น จะต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นๆ เป็นตัวสนับสนุนในเบื้องต้นอีกด้วยจึงจะสำเร็จได้ด้วยดี องค์ประกอบนี้เรียกว่า “บุรพภาคแห่งการศึกษา” มีอยู่ ๒ ประการ ดังนี้

๑) องค์ประกอบภายนอก หรือการมีเงื่อนไขภายนอกที่สนับสนุนให้การพัฒนาตนเองเป็นไปด้วยดี เช่น ได้รับการถ่ายทอดการสั่งสอนอบรมที่ดีจากพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ เพื่อนที่ตีรวมไปถึงหนังสือ สื่อมวลชน และวัฒนธรรมอันดีงาม ซึ่งได้ให้ข่าวสารและความรู้ที่ถูกต้อง ให้ทัศนคติอันดีงาม เหล่านี้ถือว่าเป็นสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี ซึ่งองค์ประกอบภายนอกนี้เรียกว่า “ปรโตโฆสะ” ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒ (ทางเกิดแห่งแนวคิดที่ถูกต้อง, ต้นทางของความดีงามทั้งปวง : sources or conditions for the arising of right view)

๑. ปรโตโฆสะ (เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก คือ การรับฟังคำแนะนำสั่งสอน เล่าเรียนความรู้ สนทนา ซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสดับสัทธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร : another's utterance; inducement by others; hearing or learning from others)

๒. โยนิโสมนสิการ (การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น คือกระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย : reasoned attention; systematic attention; genetical reflection; analytical reflection)

ข้อธรรม ๒ อย่างนี้ ได้แก่ ธรรมหมวดที่ [๑] และ [๒] นั่นเอง แปลอย่างปัจจุบันว่า “องค์ประกอบของการศึกษา” หรือ “บุรพภาคของการศึกษา” โดยเฉพาะข้อที่ ๑ ในที่นี้ใช้คำกว้างๆ แต่ธรรมที่ต้องการเน้น ก็คือ กัลยาณมิตรตา

ปัจจัยให้เกิดมัจฉาทิฐิ ก็มี ๒ อย่าง คือ ปรโตโฆสะ และ โยนิโสมนสิการ ซึ่งตรงข้ามกับที่กล่าวมานี้.

๒) องค์ประกอบภายใน หมายถึง ตัวผู้ศึกษาอบรมเองจะต้องเป็นคนรู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต ใช้ความคิดอย่างถูกวิธี คิดเป็น คือมองสิ่งทั้งหลายตามหลักของเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย องค์ประกอบนี้เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ”

องค์ประกอบทั้งสองเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและเกี่ยวพันกัน โดยอาศัยกระบวนการศึกษาต่างๆ และอาศัยความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมและอิทธิพลภายนอกเป็นแรงผลักดันหรือเป็นปัจจัยเกื้อหนุน ถ้าได้รับการถ่ายทอด แนะนำ ชักจูงจากแหล่งความรู้ที่ถูกต้อง ก็จะนำไปสู่การคิดที่ถูกต้อง เกิดสัมมาทิฐิอันจักเป็นบันไดก้าวขึ้นสู่กระบวนการศึกษาที่แท้จริง ในทางตรงกันข้ามถ้าได้รับการแนะนำจากแหล่งข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ก็จะนำไปสู่การคิดที่ผิด การเห็นที่ผิดเป็นมัจฉาทิฐิ ดังกรณีของหิงสกุมาร (บวชเป็นพระองค์จุลิมาลในเวลาต่อมา) เบื้องต้นได้รับการแนะนำที่ผิดๆ จากครูผู้ไม่ทำตนเป็นกัลยาณมิตร ก็เกิดความคิดที่ผิดทำนองคลองธรรม จนกลายเป็นมหาโจรปล้นฆ่าชีวิตคนเป็นจำนวนมาก ต่อมาภายหลังได้รับการสั่งสอนที่ถูกต้องจากพระพุทธเจ้า จึงเกิดสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นความเห็นที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมจนกระทั่งละเว้นจากบาปอกุศลทั้งปวงได้ในที่สุด

โยนิโสมนสิการ (การใช้ความคิดถูกวิธี คือ การกระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สืบหาเหตุผลจนตลอดสายแยกแยะออกพิเคราะห์ด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย - reasoned attention: systematic attention; analytical thinking; critical reflection; thinking in terms of specific conditionality; thinking by way of causal relations or by way of problem-solving) และเป็น ฝ่ายปัญญา (a factor belonging to the category of insight or wisdom)

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทิ ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอารยอัชฎางคิกมรรค แก่ภิกษุ ฉันทิ”

“เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายในอื่นแม้สักอย่างเดียว ที่มีประโยชน์มากสำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะ เหมือนโยนิโสมนสิการ ภิกษุผู้มีโยนิโสมนสิการ ย่อมกำจัดอกุศลได้ และย่อมยังกุศลให้เกิดขึ้น”

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เจริญยิ่งขึ้น เหมือนโยนิโสมนสิการเลย”

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักข้อหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเหตุให้ความสงสัยที่ยังไม่เกิด ก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็ถูกขจัดเสียได้ เหมือนโยนิโสมนสิการเลย”

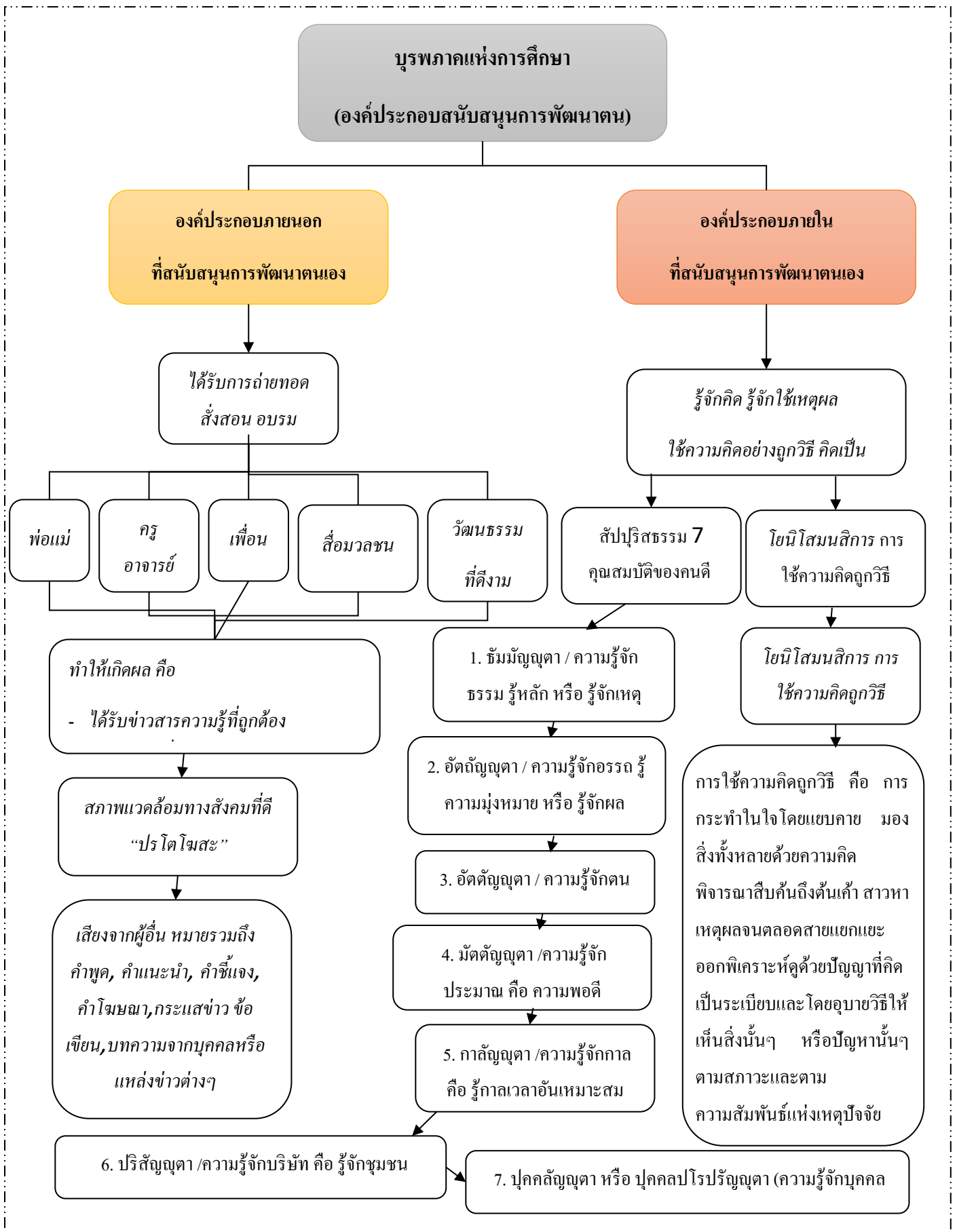
“โยนิโสมนสิการ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่, เพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งสัทธรรม” ฯลฯ
 ธรรมข้ออื่น ที่ได้รับยกย่องคล้ายกับโยนิโสมนสิการนี้ ในบางแง่ ได้แก่ อับปมาทะ (ความไม่ประมาท - earnestness; diligence), วิริยารัมภะ (การปรารถนาความเพียร, ทำความเพียรมุ่งมั่น - instigation of energy; energetic effort), อับปิจฉตา (ความมักน้อย, ไม่เห็นแก่ได้ - fewness of wishes; paucity of selfish desire), สันตภูฏี (ความสันโดษ - contentment), สัมปชัญญะ (ความรู้ตัว, สำนึกตระหนักชัดด้วยปัญญา - awareness; full comprehension); กุสลธัมมานุโยค (การหมั่นประกอบกุศลธรรม - pursuit of virtue); ฉันทสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งฉันทะ - possession of will), อัตตสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งตนคือมีจิตใจซึ่งพัฒนาเต็มที่แล้ว - self-possession; self-realization), ทิฏฐิสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งทิฏฐิ - possession of right view), และ อับปมาทสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งอับปมาทะ - possession of earnestness)

สัปปริสธรรม 7๑ (ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดี — qualities of a good man; virtues of a gentleman)

1. ธรรมัญญูตา (ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ศึกษารู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้นๆ เป็นต้น — knowing the law; knowing the cause)
2. อัตถัญญูตา (ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาชิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น — knowing the meaning; knowing the purpose; knowing the consequence)
3. อัตตัญญูตา (ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป — knowing oneself)
4. มัตตัญญูตา (ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ศึกษารู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ ศึกษารู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น — moderation; knowing how to be temperate)
5. กาลัญญูตา (ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น — knowing the proper time; knowing how to choose and keep time)
6. ปริสัณญูตา (ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประพฤติดต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น — knowing the assembly; knowing the society)
7. ปุคคลัญญูตา หรือ ปุคคลปรปรัญญูตา (ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอหยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น — knowing the individual; knowing the different individuals)

ใบงานที่ 2 เรื่อง บุรพภาคแห่งการศึกษา

คำชี้แจงให้นักเรียนเขียนผังมโนทัศน์ อธิบายบุรพภาคแห่งการศึกษาหรือองค์ประกอบที่สนับสนุนการพัฒนาตน



พระพุทธศาสนาเน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย

๒.๑ พระพุทธศาสนาเน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย (ที่ชักนำความประพฤติของคนเรา)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของเหตุผล คือ เน้นว่าสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นมาในโลกนี้เกิดขึ้นมาเพราะมีเหตุปัจจัย และเสื่อมสลายไปเมื่อหมดเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นมาลอยๆ หรือดับสลายไปเฉยๆ โดยไม่มีเหตุปัจจัย

การที่พระพุทธศาสนาสอนเน้นเหตุผลทั้งปัจจัย ก็เพื่อให้ศาสนิกชนรู้จักมอบสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง ทำให้สายตา กว้างไกล เข้าใจสิ่งทั้งหลายได้กว้างขวางลึกซึ้ง และนำไปสู่ความเป็นคนมีใจกว้าง ไม่มียึดติดแง่มุมใดในแง่มุมหนึ่ง และที่สำคัญการ เข้าใจเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง จะสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ตรงจุดและถูกต้องด้วยดังจะอธิบายดังต่อไปนี้

- (๑) ทำให้เป็นคนมีเหตุผล คือ มีความเชื่อมั่นว่าสรรพสิ่งจะเกิดหรือดับเพราะมีเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นมาลอยๆโดยไร้เหตุปัจจัย
- (๒) ทำให้เป็นคนสายตา กว้างไกล มองอะไรก็เข้าใจกว้างขวางลึกซึ้ง
- (๓) ทำให้เป็นคนมีใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่นและเห็นความสำคัญของคนอื่น
- (๔) ทำให้เป็นคนไม่ยึดมั่นถือมั่น
- (๕) ทำให้แก้ปัญหาได้

ปฏิจจนุปบาท มีองค์หรือหัวข้อ ๑๒ (การเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลาย เพราะอาศัยกัน, ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นพร้อม, การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันๆ จึงเกิดมีขึ้น — the Dependent Origination; conditioned arising)

- ๑/๒. อวิชชาปัจจัย สขาร เพราะอวิชชา เป็นปัจจัย สขาร จึงมี
 ๓. สขารปัจจัย วิญญาณ เพราะสขารเป็นปัจจัย วิญญาณ จึงมี
 ๔. วิญญาณปัจจัย นามรูป เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูป จึงมี
 ๕. นามรูปปัจจัย สฬายตนะ เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะ จึงมี
 ๖. สฬายตนะปัจจัย ผัสสะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะ จึงมี
 ๗. ผัสสะปัจจัย เวทนา เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนา จึงมี
 ๘. เวทนาปัจจัย ตัณหา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหา จึงมี
 ๙. ตัณหาปัจจัย อูปาทาน เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อูปาทาน จึงมี
 ๑๐. อูปาทานปัจจัย ภโว เพราะอูปาทานเป็นปัจจัย ภพ จึงมี
 ๑๑. ภพปัจจัย ชาติ เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติ จึงมี
 ๑๒. ชาติปัจจัย ชรามรณะ เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะ จึงมี โสภปริเทวทุกขโทมนสสุขปายาสา สมภวานติ
- ความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์ โทมนัส และความคับแค้นใจ ก็มีพร้อม

เอวมตตสส เกวลสส ทุกขกขณธสส สมุทโย โทหิติ.

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวงนี้ จึงมีด้วยประการฉะนี้

แสดงตามลำดับ จากต้นไปหาปลายอย่างนี้ เรียกว่า อนุโลมเทศนา (teaching in forward order) ถ้าแสดงย้อนกลับจากปลายมาหาต้น ว่า ชรามรณะเป็นต้น มีเพราะชาติเป็นปัจจัย ชาติมีเพราะภพเป็นปัจจัย ฯลฯ สขาร มีเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย เรียกว่า ปฏิโลมเทศนา (teaching in backward order)

๓ กระบวนการศึกษา

กระบวนการศึกษาทางพระพุทธศาสนาเน้นไปที่สัมมาทิฐิ คือ ความคิดเห็นที่ถูกต้องอันรวมไปถึงความเชื่อถือ คำนิยม เจตคติต่างๆ ที่เป็นไปในทางถูกต้องดีงาม เมื่อมีสัมมาทิฐิเป็นฐานแล้วด้วย **ปัญญา ๓ (ความรู้, รู้ทั่ว, เข้าใจ, รู้ซึ้ง — knowledge; understanding)**

๑. จินตามยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การคิดการพิจารณาหาเหตุผล — wisdom resulting from reflection; knowledge that is thought out)

๒. สุตมยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การสดับการเล่าเรียน — wisdom resulting from study; knowledge that is learned from others)

๓. ภวานามยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ — wisdom resulting from mental development; knowledge that is gained by development or practice)

การบวชศึกษาภายในตัวบุคคลก็ดำเนินไปได้ด้วยดี กระบวนการศึกษานี้แบ่งรายละเอียดออกเป็นอริยมรรคมีองค์ ๘ และสรุปเป็นขั้นตอนใหญ่เรียกว่า “ไตรสิกขา”(สิกขา ๓) ดังนี้

สิกขา ๓ หรือ ไตรสิกขา (ข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน — the Threefold Learning; the Threefold Training)

๑. อธิศีลสิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง — training in higher morality)

๒. อธิจิตตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูง — training in higher mentality)

๓. อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง — training in higher wisdom)

เรียกง่ายๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา (morality, concentration and wisdom)

๑) **การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ** ซึ่งรวมไปถึงระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายและวาจา ละเว้นการล่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ละเว้นการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดหยาบคาย และพูดเพ้อเจ้อ ตลอดจนการประกอบอาชีพที่สุจริตไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น เรียกว่า “อธิศีลสิกขา”

๒) **การฝึกฝนอบรมในด้านจิตใจ** อันได้แก่ การปลูกฝังคุณธรรม การเสริมสร้างคุณภาพสมรรถภาพ และสุขภาพของจิต คือ มีจิตเป็นสมาธิ ความมีจิตตั้งใจงาม แห่มั่นแข็งว่องไว และปลอดโปร่งเป็นสุขเรียกว่า “อธิจิตตสิกขา”

๓) **การฝึกอบรมในด้านปัญญา** ซึ่งก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาไปตามแนวทางของเหตุผลรู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดมั่นในสิ่งทั้งหลาย มีจิตใจที่เป็นอิสระผ่องใสเบิกบาน ซึ่งเรียกว่า “อธิปัญญาสิกขา”

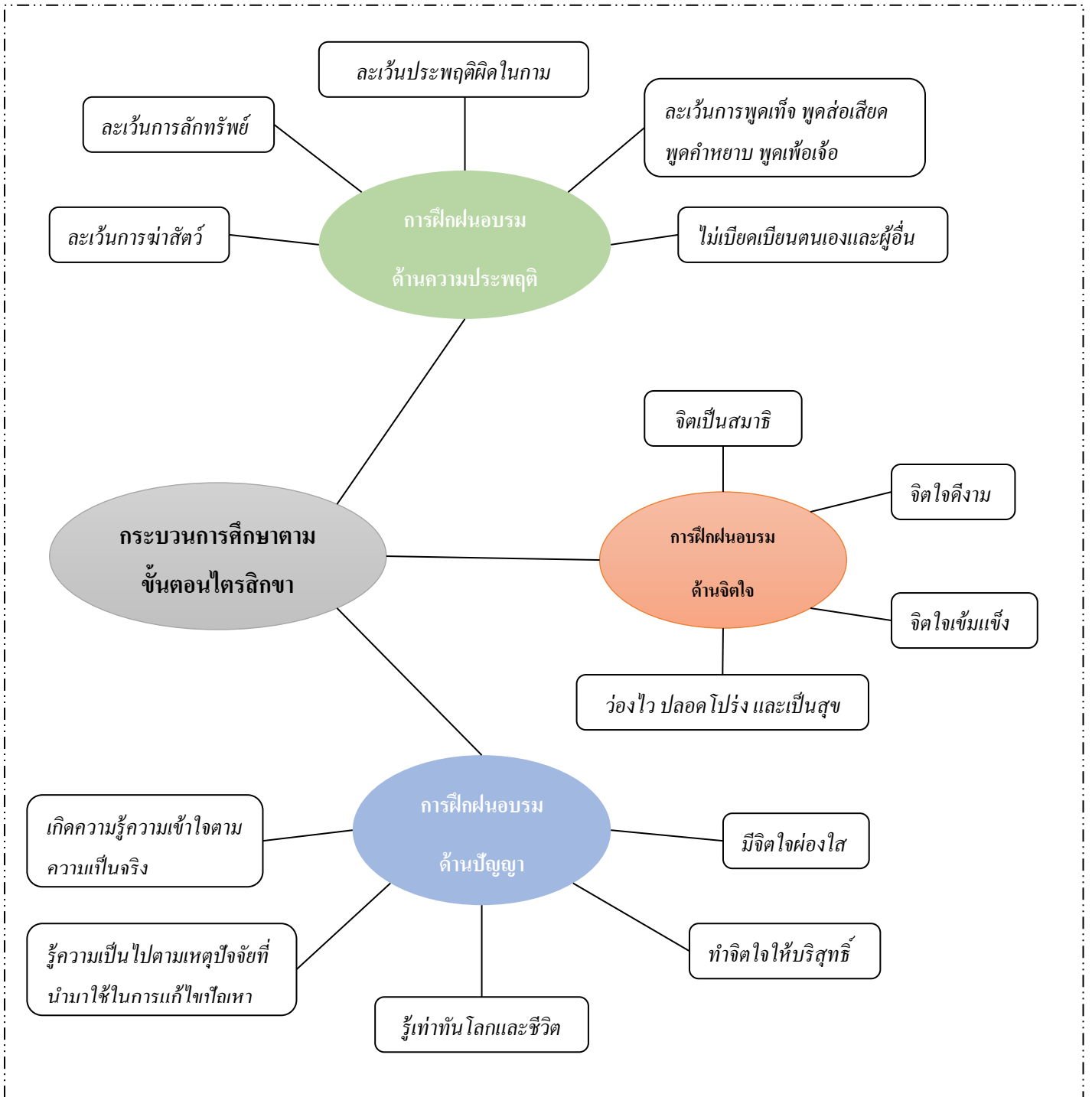
๑) **อธิศีลสิกขา** คือ การฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชวให้เจริญงอกงามขึ้นจนมีความพร้อมทางด้านความประพฤติ และความมีระเบียบวินัยที่ดีงาม

๒) **อธิจิตตสิกขา** คือ การฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิให้เจริญงอกงามจนมีความพร้อมทางด้านคุณธรรม มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิตและสุขภาพจิตที่ดี

๓) **อธิปัญญาสิกขา** คือ การฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะให้เจริญงอกงามจนมีความพร้อมทางด้านปัญญา และรู้จักคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น

ใบงานที่ 3 เรื่อง กระบวนการศึกษา

คำชี้แจงให้นักเรียนเขียนผังมโนทัศน์ แสดงกระบวนการศึกษาตามขั้นตอนไตรสิกขาตามหัวข้อที่กำหนด



(พิจารณาตามคำตอบของนักเรียน โดยให้อยู่ในดุลยพินิจของครูผู้สอน)

วิธีแก้ปัญหตามแนวพระพุทธศาสนา

อริยสัจ ๔ นี้มีองค์ประกอบของการแก้ปัญหาสรุปได้ ๓ ประการคือ

๑) ปัญญา (ความรู้ความเข้าใจ) การจะแก้ปัญหาอะไรไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก ไม่ว่าจะปัญหาส่วนตัวหรือปัญหาส่วนรวม ปัญญาคือองค์ประกอบแรกที่จำเป็น

๒) กรรม (ลงมือกระทำ) การปฏิบัติตามปัญญาที่ได้ข้อบอคนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพียงแต่รอบรู้สาเหตุของปัญหา รู้สาเหตุของปัญหาต้องต่อเนื่อารู้เป้าหมายความเป็นไปได้ของการแก้ปัญหาและรู้วิธีการแก้ปัญหา

กรรม ๒ (การกระทำ, การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ทางกายก็ตามทางวาจาก็ตาม ทางใจก็ตาม - action; deed)

๑. อกุศลกรรม (กรรมที่เป็นอกุศล, กรรมชั่ว, การกระทำที่ไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดจากปัญญา ทำให้เสื่อมเสีย คุณภาพชีวิต หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ - unwholesome action; evil deed; bad deed)

๒. กุศลกรรม (กรรมที่เป็นกุศล, กรรมดี, การกระทำที่ดี ฉลาด เกิดจากปัญญา ส่งเสริมคุณภาพของชีวิตจิตใจ หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ หรืออโมหะ - wholesome action; good deed)

๓) วิริยะ (ความพากเพียร) การลงมือทำหรือปฏิบัติการนั้นต้องเน้นว่าต้องทำด้วยจิตใจที่เข้มแข็ง แน่วแน่หมั่นเพียร และที่สำคัญต้องต่อเนื่องด้วย

ปธาน ๔ (ความเพียร - effort; exertion)

๑. สังวรปธาน (เพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น คือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น - the effort to prevent; effort to avoid)

๒. ปหานปธาน (เพียรละหรือเพียรกำจัด คือ เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว - the effort to abandon; effort to overcome)

๓. ภาวนापธาน (เพียรเจริญ หรือเพียรก่อให้เกิด คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี - the effort to develop)

๔. อนุรักษนาปธาน (เพียรรักษา คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบูรณ์ - the effort to maintain)

ปธาน ๔ นี้ เรียกอีกอย่างว่า สัมมปธาน ๔ (ความเพียรชอบ, ความเพียรใหญ่ - right exertions; great or perfect efforts).

ตัวอย่างเช่น

ใบงานที่ 4.1 เรื่อง น้ำใจพ่อค้าผ้า ช่วยพ่อแม่มูลูก พาไปส่งบขส. ให้ค่ารถกลับบ้านอีก 2 พัน

คำชี้แจงให้นักเรียนอ่านกรณีศึกษา แล้วตอบคำถาม



ชื่นชม พ่อค้าขายเสื้อผ้าชาวเพชรบูรณ์ ขับรถไปส่ง 3 พ่อแม่มูลูก ตกลงงานพากันเดินเท้ากลับบ้านที่สุรินทร์ พาไปส่งที่บขส.ชัยภูมิ รวมระยะทางไปกลับกว่า 250 กม. มอบค่ารถให้อีก 2 พัน หลังเจอเดินจูงลูก หอบหิ้วของพะรุงพะรัง ข้างทาง วันที่ 21 ตุลาคม 2565 ผู้สื่อข่าวรายงานว่า ได้มีผู้ใช้แอปพลิเคชัน TikTok ทยอยโพสต์คลิปวิดีโอขณะขับรถยนต์กระบะ หมายเลขทะเบียน 2 ชมศ 7289 กรุงเทพมหานคร ไปส่งสามีภรรยาคนหนึ่งที่ได้เดินเท้าอ้อมลูกน้อยวัย 2 ขวบ เพื่อกลับบ้านที่ อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์ ไปส่งขึ้นรถที่ บขส.เมือง จ.ชัยภูมิ และมอบเงินสดให้อีก 2,000 บาท พร้อมระบุข้อความว่า "เดินทางกลับบ้านปลอดภัยนะคะ พี่มาส่งได้แค่นี้ละตัวเล็ก #ซุ่มตะขบบอน เนื่องจากตงงานไม่มีเงิน จะเดินเท้ากลับบ้านจากเพชรบูรณ์ไปที่สุรินทร์ แพนเลยจอดรับ พามาส่งขึ้นรถที่เมืองชัยภูมิ หนูช่วยเต็มที่ได้อะไร เดินทางกลับบ้านปลอดภัยนะคะ"

คำถาม

1. พ่อค้าขายเสื้อผ้าชาวเพชรบูรณ์ ได้พัฒนาตนให้เจริญงอกงามตามหลักของพระพุทธศาสนาอย่างไร

พ่อค้าขายเสื้อผ้าชาวเพชรบูรณ์ ขับรถไปส่ง 3 พ่อแม่มูลูก แสดงความมีน้ำใจที่ดีของการอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ ใช้ปัญญา (ความรู้ความเข้าใจ) การจะแก้ปัญหาอะไรไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก ไม่ว่าจะปัญหาส่วนตัวหรือปัญหาส่วนรวม เป็นเหตุผลให้สังคมน่าอยู่ และเข้าใจผู้อื่นว่าการสร้างฐานให้ดีมีกินอยู่ในสังคมเป็นเรื่องยาก เขายังต้องการความช่วยเหลือ

2. องค์กรประกอบสำคัญที่ทำให้พ่อค้าขายเสื้อผ้าชาวเพชรบูรณ์ สามารถพัฒนาตนได้ดี คืออะไร

องค์กรประกอบคือ กรรม (ลงมือกระทำ) การปฏิบัติตามปัญญาที่ได้ซึบปอกนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพียงแต่รอบรู้สาเหตุของปัญหา รู้สาเหตุของปัญหาต้องต่อเนื่อา รู้เป้าหมายความเป็นไปได้ของการแก้ปัญหาและรู้วิธีการแก้ปัญหา จัดเป็น อกุศลกรรม (กรรมที่เป็นอกุศล, กรรมชั่ว, การกระทำที่ไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดจากปัญญา ทำให้เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต

3. พ่อค้าขายเสื้อผ้าชาวเพชรบูรณ์ ได้ฝึกตนเองตามกระบวนการศึกษาอย่างไร

เขามี วิริยะ (ความพากเพียร) การลงมือทำหรือปฏิบัติการณ์นั้นต้องเน้นว่าต้องทำด้วยจิตใจที่เข้มแข็งแน่วแน่หมั่นเพียร และที่สำคัญต้องต่อเนื่องด้วย ภาวนาปราน (เพียรเจริญ หรือเพียรก่อให้เกิด คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมีขึ้นในชีวิต และสังคมที่ดี เป็นต้น

ใบงานที่ 4.2 เรื่อง ความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย ของเป้าหมายชีวิต

คำชี้แจง ให้นักเรียนอ่านกรณีศึกษา แล้วตอบคำถาม

กรณีศึกษาที่ ๑

ซซเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ซซตั้งใจว่าเมื่อเรียนจบแล้วจะออกไปหางานทำ ซซอยากมีรายได้เป็นของตนเอง แต่แม่ของซซต้องการให้ซซเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา เพื่อให้จบระดับปริญญาตรีเป็นอย่างต่ำ ซึ่งจะทำให้มีความรู้พื้นฐานดีพอสำหรับการประกอบอาชีพให้ก้าวหน้ามั่นคง แต่ถ้ามีความรู้เพียงจบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ย่อมมีความรู้น้อย การไปทำงานก็ได้รับค่าตอบแทนต่ำ ซซบอกกับแม่ว่า ซซเกรงว่าจะสอบเข้ามหาวิทยาลัยของรัฐไม่ได้ และถ้าจะเรียนต่อก็อยากเรียนในสาขานิติศาสตร์บัณฑิต เพราะเขาต้องการมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ แม่บอกกับซซว่าให้สอบเข้ามหาวิทยาลัยของรัฐไปก่อน ถ้าสอบไม่ได้ แม่จะส่งให้เรียนในมหาวิทยาลัยเอกชน เพราะพ่อแม่มีรายได้เพียงพอต่อการส่งซซเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยเอกชนได้ ในที่สุด ซซก็ตัดสินใจสอบเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา

๑. การกระทำของซซสอดคล้องกับหลักของพระพุทธศาสนาในเรื่องความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยอย่างไร

..... ซซเป็นคนใช้เหตุผลในการตัดสินใจ เมื่อแม่อธิบายเหตุผลที่แม่ต้องการให้ซซเรียนต่อระดับอุดมศึกษา ซึ่งมีความแตกต่างกับความตั้งใจของซซในตอนแรก เมื่อเหตุผลของแม่ถูกต้องเหมาะสมกว่าซซ ซซก็ตัดสินใจทำตามความคิดของแม่.....

๒. การกระทำของซซแสดงถึงคุณลักษณะที่ดีของซซอย่างไร จงอธิบายเหตุผล

..... เป็นคนใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่มีเหตุผลที่ดีกว่าของตน เป็นคนไม่ยึดมั่นถือมั่น เมื่อมีความคิดเห็นแตกต่างกันก็ไม่ยึดถือความคิดเห็นของตนเป็นส่วนใหญ่.....

๓. ซซสามารถแก้ปัญหาของตนเองในเรื่องใดได้อย่างถูกวิธี

..... ซซสามารถแก้ปัญหาเรื่อง การวางแผนอาชีพของตนในอนาคตได้อย่างเหมาะสม ถูกวิธี โดยตัดสินใจเรียนต่อแทนที่จะหางานทำ



พระพุทธศาสนามุ่งประโยชน์สุขและสันติภาพแก่บุคคล สังคมและโลก

อัปมาทธรรม ความไม่ประมาท คือ การมีสติกำกับตัวอยู่เสมอ ไม่ว่าจะคิด จะพูด จะทำสิ่งใด ๆ ไม่ยอมถลาลงไปในทางที่เสื่อม ในการก่อสร้างอาคารจำเป็นต้องมีเสาเป็นหลักค้ำจุนตัวอาคารไว้ฉนั้นใด ในการสร้างความคิดทุกชนิดก็จำเป็นต้องมีความไม่ประมาทเป็นแกนหลักรองรับฉนั้น ผู้ที่ไม่ประมาท คือผู้ที่มีความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ มีการดำเนินชีวิตที่อาศัยสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติและการกระทำทุกอย่าง ระมัดระวังตัวไม่ยอมถลาลงไปในทางเสื่อม แต่ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงามและสิ่งที่จะต้องรับผิดชอบ ไม่ยอมปล่อยปละละเลยการทำงานการทำความจริงจัง รอบคอบ และรุดหน้าเรื่อยไป

1.1 สิ่งที่ไม่ควรประมาทอย่างยิ่ง

1. ไม่ประมาทในเวลา มีสติเตือนตนอยู่เสมอว่า "วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เรากำลังทำอะไรอยู่" อย่ามัวเมาทำในสิ่งไร้สาระ เช่น เล่นไพ่ คุยไม้ คุยแพชั่น ให้เร่งรีบทำงานให้เต็มที่แข่งกับเวลา เพราะเวลานั้นน้อย เมื่อกลืนกินชีวิตไปแล้วก็เรียกกลับคืนไม่ได้
2. ไม่ประมาทในวัย มีสติเตือนตนอยู่เสมอว่า อย่าคิดว่าตัวยังเป็นเด็กอยู่ จึงเที่ยวเล่นเพลิดเพลินไปวัน ๆ เพราะถ้านับอายุตั้งแต่เกิดจนถึงบัดนี้ แต่ละคนต่างมีอายุคนละหลายหมื่นวันแล้ว
3. ไม่ประมาทในความไม่มีโรค มีสติเตือนตนอยู่เสมอว่า อย่าคิดว่าเราจะแข็งแรงอยู่อย่างนี้ตลอดไป ถ้ากรรมชั่วในอดีตตามมาทันอาจป่วยเป็นโรค หรือไม่ บายเมื่อไรก็ได้เพราะฉะนั้นในขณะที่สุขภาพยังดีอยู่ ต้องรีบชวนชววยสร้างความคิดให้เต็มที่
4. ไม่ประมาทในชีวิต มีสติเตือนตนอยู่เสมอว่า อย่าคิดว่าเรายังมีชีวิตอยู่สุขสบายดี เราจะยังมีชีวิตอยู่อีกนาน เพราะจริง ๆ แล้วเราอาจจะตายเมื่อไรก็ได้ มัจจุราชไม่มีเครื่องหมายนำหน้า จึงเร่งรีบชวนชววยในการละความชั่วสร้างความคิดและทำจิตใจให้ผ่องใสอย่างเต็มที่ทุกรูปแบบ ทุกโอกาส
5. ไม่ประมาทในการงาน มีสติเตือนตนอยู่เสมอว่า จะทำงานทุกอย่างที่มาถึงมือให้ดีที่สุด ทำอย่างทุ่มเทไม่ยอมมือ ทำงานไม่หักค้ำง ไม่ท้อถอย ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง
6. ไม่ประมาทในการศึกษา มีสติเตือนตนอยู่เสมอว่า จะชวนชววยหาความรู้อย่างเต็มที่อะไรที่ควรอ่านควรท่องก็จะรีบอ่านรีบท่องโดยไม่แซเชื่อน ตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ ซึ่งจะเป็นกุญแจไขปัญหาชีวิต
7. ไม่ประมาทในการปฏิบัติธรรม มีสติเตือนตนอยู่เสมอว่า จะปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอไม่ย่อท้อ โดยเริ่มตั้งแต่บัดนี้ ไม่ใช่รอจนแก่ค่อยเข้าวัด จะฟังเทศน์ก็หูตึงฟังไม่ถนัด จะนั่งสมาธิก็ปวดเมื่อยขัดยอกไปหมด ลูกก็โยยนิ่งก็โยย เมื่อระลึกได้เช่นนี้จึงมีความเพียรใส่ใจในการปฏิบัติธรรม เพราะทราบดีว่าการปฏิบัติธรรมนั้น ทำให้เกิดความสุขแก่ตนทั้งโลกนี้และโลกหน้า และเป็นวิธีการเดียวเท่านั้นที่ทำให้เราสามารถบรรลุเป้าหมายอันสูงสุดแห่งชีวิต คือ นิพพาน

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่มุ่งประโยชน์และความสุขแก่บุคคล ได้แก่

1. ทิฐฐุธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ได้แก่ การตั้งตัวได้อย่างมั่นคงมีทรัพย์ใช้จ่ายไม่ขัดสน หลักปฏิบัติเพื่อให้ได้รับประโยชน์ในปัจจุบันมี 4 ประการ

- | | |
|----------------------------------|---|
| 1) อุฏฐฐานสัมปทา มีความหมั่นขยัน | 2) อารักขสัมปทา รักษาทรัพย์ที่หามาได้ |
| 3) กัลยาณมิตรตทา คบเพื่อนที่ดี | 4) สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ |

2. สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์ในภายหน้า หมายถึง ในอนาคตของชาติปัจจุบันนี้หรือในชาติต่อๆ ไป ได้แก่ ความอุ่นใจว่าได้ทำความดีไว้พร้อมแล้ว สามารถหวังความเจริญในอนาคต หรือหวังสุคติในชาติต่อไปได้ หลักปฏิบัติเพื่อให้ได้รับประโยชน์ในภายหน้ามี 4 ประการ

การอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนาบูรณาการทางเศรษฐกิจ คือหลักเศรษฐกิจสายกลาง หรือเศรษฐกิจมัชฌิมา หรือเป็นหลักคำสอนที่เป็นหัวใจที่สำคัญ หรือคุณค่าทางจริยธรรมอยู่ตรงที่การดำรงชีวิต ด้านการหาเลี้ยงชีพอย่างถูกต้องเรียกว่า สัมมาอาชีวะ หรือสัมมาเศรษฐกิจ คำว่า “เศรษฐกิจ” มาจากคำสองคำรวมกันคือคำว่า เศรษฐ แปลว่า ดีเลิศ และว่า กิจ แปลว่า การประกอบกิจการ เมื่อนำคำสองคำมารวมกันจึงได้ความว่า การประกอบกิจการงานเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่าย จ่าย แจก การบริโภค และการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ให้ได้ผลดี ส่วนคำว่าพอเพียงหมายถึง พออยู่พอกิน ความเหมาะสม หรือความพอดี และเมื่อร่วมกันจึงได้ความว่า การผลิตจำหน่าย และบริโภคอย่างพอเหมาะพอดี อย่างประเสริฐ แนวคิดหลักของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การนำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการประสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรอย่างชาญฉลาด และเป็นรูปธรรม หลักจริยธรรมดังกล่าวคือ หลักการเดินสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา ระดับโลกียธรรม คือธรรมที่เหมาะสมแก่ชาวบ้านทั่วไปได้แก่ ความเป็นรู้จักพอในการบริโภคใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้ชีวิตแบบไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ ซึ่งมีลักษณะเป็นการเน้นการลด ละ เลิก อบายมุข ด้วยการประพฤติตามหลักเบญจศีล และเบญจธรรม ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการเป็นวิถีพุทธ

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีหลักที่เรียกว่า “ความรู้จักประมาณในการบริโภค (โภชาเนมัตตัญญูตา) และหลักการไม่เบียดเบียนกัน ความไม่เบียดเบียนในพระพุทธศาสนา หมายถึง การไม่ทำร้ายชีวิตสัตว์ทั้งปวง (อหิงสา สัพพ ปาณานัง) ซึ่งรวมอยู่ในระบบนิเวศด้วย นับว่าเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เป็นเศรษฐศาสตร์ที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตอย่างแท้จริง สัมมาอาชีวะเป็นหัวใจของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ สัมมาอาชีวะมักมาคู่กับสัมมาวาจาและสัมมาภังคะ สัมมาภังคะคือการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่มีโทษ ไม่ผิดศีลธรรม เป็นงานที่หามาด้วยหยาดเหงื่อแรงงานของตนเองตามหลักการหาทรัพย์ที่ดีในพระพุทธศาสนา คือ การขยันทำงาน (อุฏฐานะสัมปทา) ประหยัดอดออม (อารักขสัมปทา) รู้จักคบเพื่อนที่ดี (กัลยาณมิตรตา) และเลี้ยงชีวิตอย่างเหมาะสม (สมชีวิตา) การเลี้ยงชีวิตอย่างเหมาะสมตรงกับ คำว่า สัมมาอาชีวะในมรรคแปด

สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีวิตที่เหมาะสม ถูกต้อง แปลอีกอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งขยายความได้ว่า การเลี้ยงชีวิตก็คือการดำเนินชีวิตด้วยการผลิต การจำหน่าย และการใช้สอย คำว่า พอเพียง ก็คือ อย่างเหมาะสม ถูกต้อง สัมมาอาชีวะเป็นชีวิตที่ประสบความสำเร็จ

อาชีพสมบัติ หมายถึง การเลี้ยงชีวิตหรือมีอาชีพที่ดี ซึ่งตรงกันข้ามกับการเลี้ยงชีวิตที่ไม่ดีเรียกว่า อาชีพวิบัติ เป็นการประกอบอาชีพที่ไม่ดี อันจะนำชีวิตและจิตใจของเราไปสู่นรก อาชีพวิบัติแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

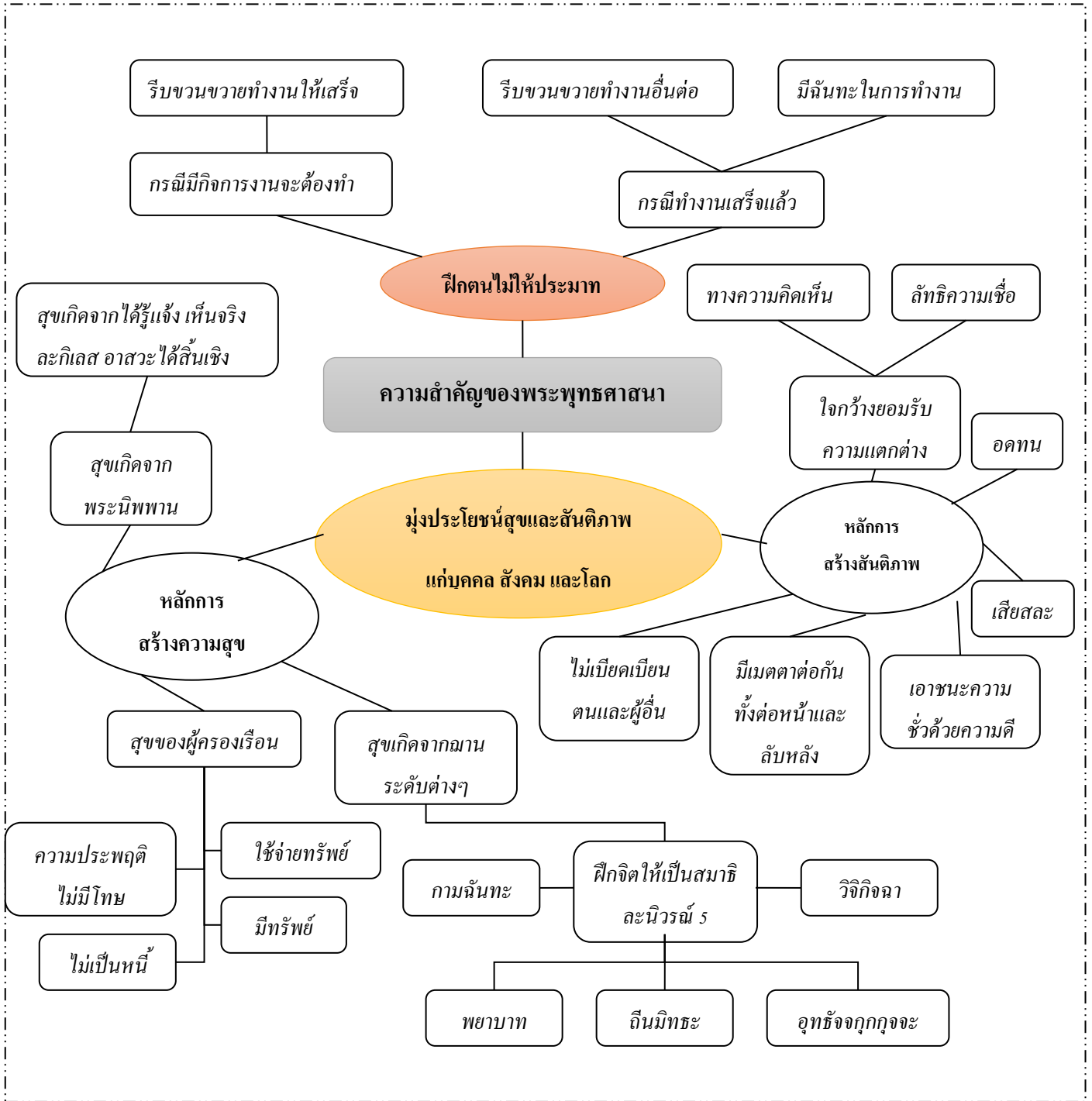
1. อาชีพวิบัติโดยงาน คือ งานชนิดนั้นไม่ได้อยู่ในตัวของมันเอง เช่น การปล้นฆ่า การลักทรัพย์ การค้าของเถื่อน คำอาวุธ คำสารเสพติด คำมนุษย์ เป็นต้น
2. อาชีพวิบัติโดยการกระทำ คือ งานดีแต่คนทำชั่ว เช่น งานราชการเป็นงานดี แต่ข้าราชการทุจริตคอร์รัปชัน งานไม่เสียแต่เสียที่คนทำ

วิธีแก้ไข คือ เราจะต้องเลือกงานที่สุจริตและทำด้วยความตั้งใจไม่คดโกง ดังนั้น จะเก็บได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วยสัมมาอาชีวะ หรือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธอย่างชัดเจน

ใบงานที่ 5 เรื่อง ความสำคัญของพระพุทธศาสนา

เรื่อง มุ่งประโยชน์สุขและสันติภาพแก่บุคคล สังคม และโลก

คำชี้แจง ให้นักเรียนเขียนผังมโนทัศน์ แสดงความสำคัญของพระพุทธศาสนา



(พิจารณาตามคำตอบของนักเรียน โดยให้อยู่ในดุลยพินิจของครูผู้สอน)

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานอารยธรรมที่สำคัญของโลกตั้งได้กล่าวมาแล้ว พระพุทธศาสนายังมุ่งประโยชน์สุข และสันติภาพให้แก่บุคคล สังคม และชาวโลกได้ หากศึกษาในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนามีทั้งการสร้างสรรคอารยธรรมและสันติภาพแก่มวลมนุษย์ นั่นคือ พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในประเทศอินเดียหรือชมพูทวีป พระพุทธศาสนาได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมอินเดีย กล่าวคือ

สังคมอินเดียเคยนับถือพระพรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุด ผู้สร้างผู้บันดาลทุกสิ่ง มีการบูชาัญญเทพเจ้า แล้วก็มีการกำหนดมนุษย์เป็นวรรณะต่าง ๆ โดยชาติกำเนิด เป็นกษัตริย์ เป็นพราหมณ์ เป็นแพศย์ เป็นศูทร แล้วก็ถือว่าพราหมณ์เป็นผู้ที่ติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้ากับพระพรหม เป็นผู้รู้ความต้องการของพระองค์ เป็นผู้รับเอาคำสั่งสอนมารักษา มีการผูกขาดการศึกษาให้อยู่ในวรรณะสูง คนวรรณะต่ำเรียนไม่ได้ เป็นต้น

เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเหล่านี้อย่างมากมาย เช่น เรื่อง วรรณะ 4 พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับ แต่ให้ถือหลักว่า “คนมิใช่ประเสริฐหรือต่ำทรามเพราะชาติกำเนิด แต่จะประเสริฐหรือต่ำทรามเพราะการกระทำ” แล้วก็ไม่ได้หมั่นหวังผลจากการอ่อนวอนบูชาัญญ สอนให้เปลี่ยนการบูชาัญญหรือเลิกการบูชาัญญ ให้หันมาหวังผลจากการกระทำ นี่คือการ

“ประกาศอิสรภาพของมนุษย์” เมื่อถือว่ามนุษย์จะดีจะประเสริฐอยู่ในการกระทำ มนุษย์ต้องพัฒนาชีวิตของตน ทั้งพัฒนาพฤติกรรม (ศีล) พัฒนาจิตใจ (สมาธิ) และพัฒนาปัญญา (ปัญญา) ขึ้นไปมนุษย์จึงประเสริฐได้ ติงามได้ ด้วยการฝึกฝนพัฒนาตน ด้วยการศึกษารเรียนรู้ เพราะฉะนั้นจึงต้องเสริมปัญญา มนุษย์ทุกคนจะต้องได้รับการศึกษา เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงทำให้เกิดการศึกษาแบบที่เรียกว่า “การศึกษามวลชน” ในประเทศอินเดียเราสามารถพูดได้ว่า การศึกษาหลายเป็นการศึกษามวลชนได้เพราะการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา ก็แสดงว่าพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่ออารยธรรมของโลก เพราะว่าเมื่ออินเดียเจริญขึ้นแล้ว อินเดียก็เป็นศูนย์กลางแห่งหนึ่งของอารยธรรมของโลก

ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ มีการริเริ่มใหม่ คือการถือหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยความสามัคคีระหว่างศาสนาต่าง ๆ นั่นคือพระเจ้าอโศกมหาราชได้ให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา ทั้ง ๆ ที่พระองค์เป็นราชาในแบบสมัยโบราณที่มีอำนาจเต็มที่ แต่เมื่อนับถือพระพุทธศาสนาก็ถือหลักเมตตา อุปลัมภ์บำรุงทุกศาสนา และให้ศาสนิกชนในศาสนาต่าง ๆ อยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกัน ยอมรับหลักธรรมของกันและกัน ไม่ทะเลาะ ไม่ใช้กำลัง ไม่ใช้ความรุนแรง

ในประเทศตะวันตกได้พยายามต่อสู้เพื่อสร้างหลักการแห่งเสรีภาพทางศาสนาขึ้นมาด้วยความยากลำบาก เพราะประเทศตะวันตกนั้นเป็นดินแดนของการรบราฆ่าฟันทางศาสนา มีการข่มเหง เบียดเบียนเพราะนับถือศาสนาต่างกัน (persecution) และมีสงครามศาสนา (religious wars) มากมาย และพวกเขาได้พยายามดิ้นรนที่จะให้เกิดขันติธรรม (tolerance) ซึ่งต่างจากพระเจ้าอโศกมหาราชที่ใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดสันติภาพขึ้นมาในประเทศในสมัยนั้นได้ **พัฒนาตนให้สมบูรณ์แล้วมุ่งสู่ประโยชน์สุขต่อสังคมและโลก**

พระสงฆ์เป็นชุมชนของผู้ที่ได้อุทิศตัวมุ่งมาสู่การฝึกฝนพัฒนาตน หรือเรียนรู้ตามหลักของไตรสิกขา แต่ในขณะเดียวกันนั้น

พระสงฆ์ก็เป็นชุมชนของผู้ที่อุทิศตัวเพื่อประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวมอย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์

ทั้งนี้เพราะว่า ผู้ที่ฝึกฝนพัฒนาตนดีแล้ว สมบูรณ์แล้ว ก็จะไม่มื่ออะไรต้องทำเพื่อตนเองต่อไปอีก คือเป็นผู้บรรลุประโยชน์ตนแล้ว

ทั้งนี้เพราะว่า ประโยชน์ที่แท้จริงของมนุษย์ก็คือการมีชีวิตประกอบด้วยพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) ที่ได้พัฒนาสมบูรณ์แล้ว เมื่อบรรลุประโยชน์ตนแล้วชีวิตที่เหลืออยู่ที่อุทิศให้แก่โลกได้เต็มที่ ดังคติของพุทธศาสนา ซึ่งจะเห็นได้ในการส่งพระสาวกออกไปเพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชน ที่ตรัสว่า

“จรถ ภิกขเว จาริกิ พหุชนิตาย พหุชนสุชาย โลกานุกมปาย” แปลว่า “เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่ชนจำนวนมาก เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขของชาวโลก

ในการประชุมสุดยอดผู้นำชาวพุทธเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนาแห่งโลกครั้งที่ 2 ในระหว่างวันที่ 9-11 พฤศจิกายน 2543 ณ พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ได้กล่าวสรุปถึงการประชุมกลุ่มที่เกี่ยวกับสันติภาพของโลก โดยมีเป้าหมายดังนี้

1. ด้านเอกภาพของชาวพุทธ

หลังสงครามเย็น ขณะนี้ พวกเรากำลังเผชิญหน้ากัน ระหว่างสงครามการแบ่งเชื้อชาติ และศาสนาซึ่งอาจกล่าวได้ว่ารุนแรงกว่าที่คิด และภาวะวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อมและความขาดแคลนแหล่งธรรมชาติ ก็ปรากฏชัดยิ่งขึ้น ปัญหาทั้งหมดนี้มีสาเหตุมาจากต้นเหตุและโลหะ เทคโนโลยีเป็นสาเหตุของความละโมภและความเกลียดชังกัน อันนำไปสู่การทำลายล้างซึ่งกันและกัน การกำหนดท่าทีชัดเจนต่อธรรมชาติของมนุษย์และความเข้าใจจุดมุ่งหมายของชีวิต สามารถกำหนดทิศทางของการพัฒนา มนุษย์ได้ มนุษย์ทุกคนมีสิทธิเสมอกัน เพื่อได้มาซึ่งความเสมอภาคกัน เราต้องมีเอกภาพ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่มีเหตุและผล

บัดนี้ ถึงเวลาที่เราต้องขจัดความละโมภโลภมากแล้วหันมาอยู่ร่วมกันอย่างมีเอกภาพพระพุทธรเจ้าทรงสอนให้มนุษย์แต่ละคนที่เป็นสมาชิกของสังคมพึงระลึกถึงกัน มีน้ำใจประสานกลมกลืนพร้อมที่จะร่วมมือกันเริ่มตั้งแต่ทางกายเราก็มีเมตตาต่อกัน ปฏิบัติต่อกันด้วยเมตตาช่วยเหลือเอื้อต่อกัน ทางวาจาเราก็พูดด้วยน้ำใจรักกัน ในจิตใจเราก็คิดปรารถนาดีต่อกัน ในการอยู่ร่วมกันมีของอะไร หรือได้รับสิ่งใดมาก็มาแบ่งปันกัน ในการรักษาสุขภาพของสังคมเราก็รักษาระเบียบวินัยมีศีลเสมอกัน ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่กัน และปฏิบัติตามกฎกติกาของส่วนรวม เราเชื่อมั่นยึดถือและเข้าใจหลักการสำคัญของประชาธิปไตยร่วมกัน ตลอดจนเข้าใจร่วมกันในความจริงที่เป็นธรรมชาติของโลกและชีวิตที่จะรองรับความเป็นมนุษย์ของเราไว้ด้วยกัน เพียงเท่านี้ก็อยู่เป็นสุขและพัฒนาได้ดีแน่ บนฐานแห่งความสัมพันธ์ที่ดึงามั่นคง โดยที่แต่ละคนก็มีความระลึกถึงกันมีน้ำใจประสานร่วมมือต่อกัน สังคมก็ยึดเหนี่ยวเกาะกุมกันอยู่ให้เกิดภาวะที่เรียกว่า เอกภาพ หลักการดังกล่าวนี้ก็คือ หลักสารณียธรรม 6 ประการ

2. ด้านพระพุทธศาสนาและสันติภาพของโลก

มนุษย์ในโลกปัจจุบัน อาจภูมิใจในความอิสระของตนเอง แต่พระพุทธรเจ้าตรัสว่า เพื่อให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์ จำเป็นต้องให้เขาเรียนรู้ความจริงที่ว่า ถึงแม้เราจะมีอิสระทางกาย แต่ทางใจกลับยังเป็นทาสอยู่วิธีการที่ทำให้มนุษย์เป็นอิสระทางใจได้ก็คือการไขปริศนาสิ่งที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงปลอดภัยสันติภาพที่แท้จริงมิใช่ปรากฏอยู่ภายนอกแต่มีในภายในใจเราต่างหาก ขณะใจเราก็คือขณะโลก เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และอริยสัจ 4 เป็นวิถีทางที่ดีที่สุดที่จะช่วยให้โลกพบสันติภาพ การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธรองค์ย่อมสามารถบรรลุสิ่งที่พึงประสงค์ได้อย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า หลักการทางพระพุทธศาสนาสามารถก่อให้เกิดประโยชน์สุขที่แท้จริงต่อบุคคล สังคม และสันติภาพของโลก โดยเฉพาะหลักการพัฒนาตนเอง ตามหลักของไตรสิกขาและภาวนา 4 หลักการแก้ปัญหของโลกด้วยอริยสัจ 4 การอยู่ร่วมกันอย่างสันติด้วยหลักพรหมวิหาร 4 หลักสังคหวัตถุ 4 และหลักสารณียธรรม เป็นต้น หลักพุทธธรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันของมนุษย์อย่างสันติภาพได้